

rića »Pred jednom starom nadgrobnom pločom«),¹⁶ s visoka se zgražava nad najobičnijim riječima, npr. pod »i takve izraze« ubraja riječ *globa* umjesto »novčana kazna«, kako on traži (49). Ne suzdržava se ni od očitih netočnosti, pa tako tvrdi npr. da »sigurnosna mjera« ne znači isto što i »mjera sigurnosti« nego npr. razne »ventile«, »naočale« i sl. (49). Kao kruna svega dolazi neovlaštena tvrdnja da je njegova koncepcija jezika u skladu s jezikom Krleže, Matkovića, Marinkovića i dr. (62).¹⁷ No to su još uvijek samo stavovi dra Grubiše, kakvi su da su, ali opasnu je granicu prešao kada netočno navodi ustavni naziv jezika izostavljajući u »hrvatski književni jezik« riječ »književni« (62) i kada nadležnost za izmjene u Ispravku i za daljnje koje sam predlaže, prebacuje na savezni organ (47, 50). Time se dio odgovornosti samoga Grubiše i onih koji su iz Zagreba inicirali Ispravak, pokušava pripisati »Beogradu« na način koji sam objasnio u početku. Jer nemoguće je pretpostaviti da pravnik i to suradnik *Naše zakonitosti* ne zna kakav je ustavni tekst i tko je za što nadležan.

Uzevši sve u obzir, nije neobično što je u polemici u *Vjesniku* Grubišino pisanje nazvano protuustavnim (Bayer). Začudio sam se samo kad sam iz Osimova članka saznao da je dr Grubiša sudac Vrhovnoga suda SRH. Mislim da se ne treba čuditi mojemu čuđenju.

¹⁶ Ta lijepa kratka pjesma glasi:

Kroz nekoliko stoljeća sve kiše
I mrazovi, i snijezi svake zime
Pomagali su vremenu da zбриše
Pismena, što su nekad bila ime
Na ovoj ploči. Nije više vidljiv
Ni gordi grb. Gle, postao je stidljiv
I sakrio se. Ime, roda znamen —
Oboje nesta. Sporo vrijeme hodi,
Al ono što je klesano u kamen
Za njeg je kao pisano na vodi.

¹⁷ Ne vjerujem da su se ti pisci »obradovali« takvoj ocjeni svoga jezika. Razumije se, Grubišino pozivanje na jednoga Krležu isto je tako neutemeljeno kao i njegovo zaklanjanje iza autoriteta Rječnika JAZU. Neki se ljudi očito ničega ne žacaju.

O S V R T I

KLAIČEV RJEČNIK STRANIH RIJEČI

Profesor Bratoljub Klaić velik je znalac na području lingvistike. On je akcentolog, dijalektolog, pravopisac, leksikolog i leksiko-

graf. I prevoditelj. I crudit, enciklopedist. A uz to je i veliki praktičar. Svoje znanje zna pretočiti u veoma praktična djela, nabijena obiljem pouzdanih podataka. Možete biti sigurni da ste kupnjom njegove knjige dobili

dobro, vrijedno i korisno djelo koje uvijek opravdava svoju cijenu.

Sve to vrijedi i za najnovije izdanje njegova *Rječnika stranih riječi* što ga je izdao Nakladni zavod Matice hrvatske. Ta je knjiga potrebna svima onima koji teže višoj i široj naobrazbi, zato je to knjiga bez koje ne možemo biti.

Iako ću se u daljem tekstu većinom osvrnuti na slabije strane ove knjige, to nipošto ne znači da kanim opovrći ove svoje kratke pohvalne riječi, nego znači da se nadam da će se knjiga pojaviti u novim izdanjima pa želim da u njima bude još bolja i što pristupačnija širokom krugu korisnika. Klaićev RSR u prošlim je vremenima imao veoma značajnu ulogu pa bi bilo dobro da je zadrži i ubuduće. Potvrđen priznanjima prakse i kritičara, on ide utrtim putovima ne primjećujući da je u novim prilikama potrebno napraviti veće promjene kako ne bi opterećen obilježjima prošlih potreba i prošlih shvaćanja previše zaostao i postao arhaičan. B. Klaić živo nastoji da u novim izdanjima drži korak s najnovijim zbivanjima, ali to čini prvenstveno u prikupljanju novih pojmova, a ne i u njihovu izboru i načinu obrade.

Kao osnovno obilježje Rječnika stranih riječi može se reći da se naslov knjige ne slaže sa sadržajem. Autor ima na umu svakovrsne potrebe pa u iznošenju raznovrsnih podataka nema čvrstih rječničkih kriterija. Rječnik je nabijen najrazličitijim podacima pa na sve strane brizgavo prelazi svoje okvire. On zapravo i nije samo rječnik stranih riječi, već i rječnik stranih jezika, leksikon izreka, sentencija i poslovice na stranim jezicima, on je često leksikon i enciklopedija. Rječniku je promijenjen naslov, a dobio je i nov podnaslov. Dok se prije zvao *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, sada se jednostavno zove *Rječnik stranih riječi s podnaslovom Tuđice i posuđenice*. To bi značilo jasnije ograničenje rječnika, ali njegov sadržaj pokazuje da to nije nimalo utjecalo na kriterije u izboru i obradi građe pa je rječnik postao još deblji, a samo zato što je puniji nerječničkim podacima. Stoga bi se mjesto izostavljenoga atributa veliki

trebao zapravo zvati *preveliki rječnik stranih riječi*. Putem kojim sada ide već počinje gubiti vezu sa širim krugom korisnika svojom cijenom (900 d), opsegom (1456 str. velikog formata), i načinom obrade. Svojom obradom RSR nije samo rječnik stranih riječi niti ima onu funkciju koju bi takav rječnik trebao imati. Pokušat ću to obrazložiti, a sve u nadi da ću biti dohro shvaćen i da će moje napomene biti prihvaćene.

Evo što u njemu nalazimo, iako nisam nastojao obuhvatiti sve kategorije:

U njemu su brojne latinske riječi, izrazi, sentencije i poslovice. Tako pod natuknicom *corona* nalazimo: *corona castrensis, corona civica, corona muralis, corona navalis, corona obsidionalis, corona vallaris, corona triumphalis*.

Zatim:

exempla sunt odiosa
experientia est optima rerum magistra
ex nihilo nihil
experimentum crucis
Calvitium non est vitium, sed prudentiae iudicium
Cornix cornici oculos non effodiet
Exegi monumentum aere perennius . . .

Grčkih izreka i poslovice ima manje, ali RSR nije ni bez njih:

Tēs aretēs hidrōta theoi propároithen éthekan athánatoi.

Zatim nalazimo njemački:

ewig Weibliche, Gusten und Ohrfeigen sind verschieden, darf ich bitten . . .

engleski:

All is well that ends well, Merry Christmas and happy new year . . .

francuski:

cordon sanitaire, coup d'etat, coup de soleil (s. v. coup), Les ames de nos amis sont nos amis, Le style c' est l' âme, le style c' est homme même, lendemain noir (s napomenom »sloven. književnik Anton Novačan u jednom pismu Matošu«) . . .

talijanski:

Anch'io sono pittore (s napomenom »navodne riječi talijanskog slikara Correggia . . .«).

Pa kad se tako prelaze granice, onda to postaje i slovenski rječnik stranih riječi jer u njemu nalazimo *aubiks* («povik u Slovenaca»), *dajničica*, *Johanca*, *Sveta Johanca*...

To je zatim onomastikon, rječnik stranih imena, ali ne samo onih koje nose naši ljudi, nego i sasvim stranih kao *Hjalmar*, *Krimhilda*, *Gudrun*, *Ulrik*, *Ulrih*...

To je zatim rječnik stranih toponima, etnika i ksetika. Oni se u njemu nalaze tako obilno da primjere nije potrebno navoditi, ali nas iznenađuje kad u njemu najedanput pod svojim natuknicama nalazimo *Adanin*, *adanski*, ali *Daruvarčanin*, *daruvarski* nema jer u RSR nema naših stranih toponima kao što su *Daruvar*, *Nin*, *Poreč*, *Split*... , ali ćemo naći: »*Aemona lat.* antičko ime za *Ljubljano*, *isp.* Emona«, »*Aenona lat.* antičko ime za *Nin* (Dalmacija)«, »*Aspalathos* — ilirsko, pa grčko naselje na teritoriju današnjega *Splita*«... Kad se tako ide u širinu, onda ćemo naći »*Bonna* — antičko ime za grad *Bonn* u Saveznoj Republici Njemačkoj«, »*Vesontio* — antičko ime za današnji *Besançon* u Francuskoj«...

A kad se ode u povijest, onda RSR postaje povijesni leksikon, opširan leksikon grčke i latinske mitologije... U njemu nalazimo pojmove kao što su *Aristid*, *Antenor*, *Androgej*, *Ariovist*, *Atik Tit Pomponije*, *Bononia*, *Brut*, *Buda*, *Didona*, *Atatürk*, *Fridjung Heinrich*, *Hitlerjugend* (Hitlera nema), *Kreont*; *Klimenestra*, *Lawrence Thomas Edward*, *Leipciški proces*, *Lizistrata*, *Londonski pakt*, *Lunumba Patrice*, *Vercingetoriks*... Tu je i *Lend and lease act*, očito u engleskom jeziku samo zato da može ući u RSR. Često se uz grčke i latinske pojmove nalaze u prijevodu opširni citati iz djela grčkih i rimskih pjesnika koji imaju neku, često veoma tanku vezu s određenim pojmom, ali koji nemaju nikakve veze s rječnikom stranih riječi.

A kad je zakoračeno na područje poezije, onda je RSR leksikon književnika, književnih djela i književnih likova:

Ariosto, *Aristofan*, *Baj Ganja*, *Beowulf*, *Cyrano de Bergerac*, *Gonkurova nagrada* (ne znam zašto nije *Goncourtova*), *Kalevala*, *Kalevipveg*, *Laert*, *Lope de Vega*, *Lorca*, *Lorenco il Magnifico*, *Nala*, *Nalopâkhjâna*, *Serapi-*

onova braća, *Utnapištim*... Ne smijem ni pokušati da nabrojim kojih književnika, književnih djela i likova nema, a još manje tražiti kriterije po kojima što ulazi, a što ne ulazi u RSR.

To je i rječnik šatrovačkoga. Još je nekako i razumljivo što nalazimo šatrovačke riječi kao *cuguš*, *diskač*, *pljuga*, *pljugati*, *škvadra*, *šljaka*, *šminker*... , ali u RSR nalazimo i natuknice *krov*, *krpa*, *kruh*, *kvruga*... A opet stotine šatrovačkih riječi nema. I dobro je što ih nema, ali nije dobro što ni kriterija nema.

U RSR kapne i koje glazbeno ime pa je tu i *Lully Jean Baptiste* i *Verdi Giuseppe*, da RSR bude malkice i glazbeni leksikon, pa malkoc i glumački jer evo tu je i *Valentino Rudolf*.

U RSR ima i uskostručnih naziva. Spomenuli smo *Kalevipveg* i *Nalopâkhjâna*, pa evo i *Lautverschiebunga* i *okupativa*...

Iako je iz naslova izbačeno da je RSR i rječnik kratica, u njemu nalazimo i naše kratice:

- BI* — *atutomobilska oznaka za Bihać*
- BP* — *automobilska oznaka za Bijelo Polje*
- DU* — *automobilska oznaka za Dubrovnik*
- KŽ* — *automobilska oznaka za Križevce*...

A sve to u predgovoru nije rečeno pa čitatelj i ne zna što se u rječniku nalazi, odnosno što može očekivati da će naći, a za što treba posegnuti za drugim priručnicima. Mislim da u naše vrijeme ovakav svaštarski rječnik nije potreban. Nekada kad nismo imali raznih rječnika, priručnika, jednotomnih leksikona i enciklopedija ovakav rječnik svaštar mogao je imati svoje opravdanje, ali danas njegova univerzalnost, a po njoj i debljina zaista nije opravdana.

Tako se pod natuknicom *akupunktura* kaže: »način liječenja nekih bolesti koji se sastoji u zabadanju srebrnih ili zlatnih igala u kožu najbliže okoline oboljelog mjesta (2—6 mm duboko, u trajanju od 10 minuta); postupak je bio poznat kod Kineza i Japanaca već 3.000 godina prije naše ere, a mo-

derna ga medicina uspješno primjenjuje kod oboljenja živaca, glavobolje, migrene, reumatizma, išijasa.« Mislim da bi i s medicinskoga gledišta ovome bilo više prigovora, ali se s rječničkoga gledišta može sa sigurnošću reći da su mnogi podaci nepotrebni. Što će u rječniku stranih riječi podatak da su igle zlatne ili srebrene, da se zabadaju 2—6 mm duboko, da to traje 10 minuta, gdje je akupunktura bila poznata i kada i kod kojih se bolesti primjenjuje. U njemačkom Dudenovu Fremdwörterbuchu piše jasno i kratko: *način liječnja zabadanjem tankih igala u određena mjesta na koži.*

Pod natuknicom *ave* daje se objašnjenje pojma *Ave Maria* pa i podatak da se pozdravljenje zvoni »ljeti u 4 sata ujutro i u 8 sati naveče, a zimi u 5 sati ujutro i u 7 naveče«, a taj podatak ne samo da nije točan (dovoljno je poslušati zvonjenje u nekoliko mjesta) nego je za rječnik sasvim nepotreban. Tako je i nepotreban cijeli tekst te molitve i njegov prijevod. Mnogi to znaju napamet, a nalazi se u svakom molitveniku ili brevijaru.

Pod natuknicom *gaudeamus* dan je cijeli tekst pjesme *Gaudeamus igitur* sa slobodnim prijevodom i još s opomenom na pogrešan padež u pjevanju. A to ide i u pjesmarice.

Pod riječju *Salamina* na jednom cijelom stupcu ima Eshilov opis bitke što ni po kakvom kriteriju ne bi ušlo ni u najopsežniju enciklopediju, a pogotovu ne u rječnik stranih riječi.

Pod natuknicom *Ondas* kaže se: »god. 1966. jednu je od spomenutih nagrada polučila spikerica Radio-Zagreba Gordana Bonetti, a god. 1967. imala je naša zemlja i svoga zastupnika u žiriju (zagrebački publicist Pero Zlatar)!« I tako Gordana Bonetti i Pero Zlatar uđu u RSR s manje opravdanja nego Pilat u Vjervanje.

Uz riječ *ciklama* kojoj se samo mehanički nabrajaju naši nazivi, dodaje se u zagradama napomena »cvjetovi vrlo ugodno mirišu«. A stotinama biljaka cvjetovi vrlo ugodno mirišu!

Da je RSR imao oćenjivače, što bi za ovako značajno djelo bilo normalno, oni bi

upozorili izdavača da autor u velikoj mjeri prelazi i široko shvaćene granice rječnika stranih riječi.

Da pretjeruje, uvidio je katkada i sam autor jer je izostavio neke enciklopedijske podatke iz prijašnjega izdanja, npr. s. v. *discover, explorer, Pakistan*, ali rječnički nepotrebnih podataka ima još mnogo, npr. s. v. *afrodizijak, Agamemnon, Androgej, Andeoska tvrđava, Argonauti, Bergen-Belsen, Courier, Comolungma, dodazim, diktaman, Lerna, Makalu, Mercury, Mojsije, Napoleon, Suez, Tantal, Tantalove muke, UNO...*

Enciklopedijska obrada nekih pojmova kao *banka, demokracija, feudalizam, kapitalizam, klasa, kriza, marksizam, materijalizam, socijalizam, stoicizam* idu u filozofski rječnik, rječnik marksističkih pojmova, politički leksikon, priručni leksikon, a takvih djela danas već imamo više. Isti je izdavač izdao djelo Zvonimira Doroghyja *Blago latinskog jezika* pa je Klaiću mogao predložiti da iz RSR izostavi latinske izreke i poslovice, odnosno da ih izda posebno ako smatra da Doroghyjevo djelo nije dovoljno.

Riječi su u RSR svrstane jednim dijelom po porodičnim gnijezdima. Međutim taj način nije svrhovit jer se njime mnogo gubi, a malo ili se ništa ne dobiva. To je uvidio i sam autor pa je dobrim dijelom napustio sustav gnijezdâ, usp. npr. natuknice sa *aero-, akva-, amerik-, deci-, klor-, lamp-, luft-, okul-, papir-*. Riječ *abadžija* i izvedenice odvojene su od *aba*, a posebno su *abahija* i *abenjača; abnormalac* nije pod riječju *abnormalan*. To pokazuje da sustav gnijezdâ treba potpuno napustiti.

Svrstavanje po gnijezdima nije dobro s još jednoga razloga. Tako mnoge riječi nemaju svoga značenja pa se i ne zna što zapravo znače jer nije dovoljno što se nalaze uz osnovnu riječ. Tako se pod riječju *subjek(a)t* nalaze pridjevi *subjektiv, subjektivni, subjekatski, subjekatni* odijeljeni samo zarezima. Po tome izlazi da su to sinonimi, a nisu. Pridjev *subjektiv* odnosi se na subjekt kad označuje živo biće (u RSR *subjekt 1* i eventualno *subjekt 4*), a ostala tri pridjeva kad subjekt označuje neživ pojam (u RSR

subjekt 2 i 3). Pridjev *motorni* naveden je dvaput: jedanput s. v. *motor*, drugi put na svom abecednom mjestu, a značenje »koji se odnosi na motor« nije zabilježeno. Pridjev *motorski* naveden je samo jedanput s. v. *motor*, odijeljen je sprijeda i straga točkom i zarezom pa se uopće ne zna što znači i u kakvom je odnosu s pridjevom *motorni*.

S gnijezdima je povezan i problem tvorenica od osnova stranih riječi jer ih Klaić daje u priličnom obilju, npr. *čakširice*, *čakširetine*, *čamić*, *kantica*, *tiganjić*, *tiganjica*, *tigrić*, *metalosavijač*, *metalostrugar*, *lišsahan*, *dohaberiti*, *izlinirati*, *odriglati*, *odrotirati* . . . Tu treba naći jasniji kriterij jer se ovako briše granica prema općem rječniku. Rekao bih da Klaić često sam tvori nove riječi. To je u načelu dobro, samo bi ipak bilo dobro da su takve riječi označene. Iz više razloga.

Smatram da RSR nije dovoljno pogodan za jezičnu kulturu, bar ne onoliko koliko bi trebao i mogao biti. RSR daje oblike pojedinih riječi i njihov naglasak s očitom težnjom da u tome bude normativan. Tako je i u nekim drugim svojim postupcima, i to je dobro, ali cjelina pokazuje da jasno-ga odnosa prema hrvatskom književnom jeziku nema. Može se reći da RSR i nije želio biti izravno normativan. Onda je trebao biti tako deskriptivan da svakome omogući pravi izbor i po tome bi bio posredno normativan.

Prva bi zadaća rječnika stranih riječi bila da pokaže koje se strane riječi upotrebljavaju u hrvatskom jeziku, u kojem obliku, u kojem značenju i kako se to hrvatski kaže ako ima zamjena. Ne ulazeći u prvo pitanje, jer bi ono bilo preopširno za ovu priliku, može se reći da se oblici pojedinih riječi navode tako različito da se i stručnjak u tome teško snalazi. Pridjev *aktualan* upućen je na *aktuelan* iako je latinski *actualis*, a u hrvatskom izrazitu prednost ima, i treba da ima, *aktualan*; *uzualan*, *vizualan* uopće nema, samo *uzuelan*, *vizuelan*. *Asinhron* je upućen na *asinkron*, *dijahronija* na *dijakronija*, što je dobro, ali *sinkronija* na *sinhronija*. *Hrvatski* je normalno *bajuneta*, a *bajunet* i *bajuneta* upućeni su na *bajonet*. *Pfost-*

na je upućena na *foštna* pa sad ne znamo da li se *foštna* samo tako piše ili se i izgovara. Sumnjam da je *foštna* hrvatski izgovor kao i *brifkastn*, *nahtkastu*, *stiplčeis*, *regtain*, *in-jekcija*, *kon-jugacija* . . .

Druga je nevolja u tome što riječi nisu stilski dovoljno označene. Danas je nezamisliv rječnik bez stilskih kvalifikatora, oznaka jezičnih razina, prostornih i socijalnih areala i sl. pa takvih oznaka ima i RSR: *dijal.*, *pogrd.*, *šatr.*, *vulg.*, pa *arhit.*, *autom.*, ali ih nema dovoljno, a navedene se dosljedno ne upotrebljavaju tako da često ostajemo u nedoumici o pravoj vrijednosti pojedinih riječi. Riječ *canrad* ima oznaku *tehn.*, pa se prema kratici može misliti da se riječ upotrebljava u tehnici, a to je razgovorna (ili dijalekatna) riječ, a kratice *razg.* nema. *Canštajn*, *canšteher*, *cantehniker*, *lâvić* (u značenju *lončić*) nemaju nikakvih stilskih oznaka pa se može misliti da su to normalne riječi, pogotovu što se za *cantehniker* daje opširno tumačenje značenja. Tako ni *dogana* nema oznake *pokr.*, *dijal.*, *zast.* i sl. U RSR nalazimo *štenga*, *štiga*, *štigna*, *štinga* 'stuba', *coljštruk*, ali uz *bicikl* nema ni *biciklo* ni *biciklin*. Uopće se ne vidi kriterij po kojemu se riječi iz dijalekata, pučkoga izgovora, razgovornog jezika uvrštavaju u RSR. Neki imaju oznaku (*Nar.*), neki nemaju, ali te kratice nema u popisu i često neće biti jasno što ona znači, pogotovu zbog velikog slova.

Kulturi književnoga jezika posebno smetaju česta izjednačivanja izrazom »isto i« riječi veoma različitih vrijednosti. Tako je po RSR isto:

- »Arbanija — isto što i Albanija«
- »auto-cęsta — isto što i auto-put, auto-strada«
- bęnjamin »isto i Vęnjamin«
- dinamięan »isto i dinamięki«
- Jevrej »isto što i Hebrej« (Židov nema)
- »jōdovati, -ujęm — isto što i jodirati«
- klamer »isto što i klamerica«
- kvalificirati »isto što i kvalifikovati«
- kvaliteta »isto i kvalitet«
- »Lōndra — isto što i London«
- statięan »isto i statięki« . . .

Za većinu tih i takvih primjera i Klaić zna da to nije isto, ali inercijom ostavlja dvostruki pečat prošlih vremena kad se nije razlikovao književni jezik od narodnoga, kad se nije razlikovalo htijenje od jezične stvarnosti, kad se i nije točno znalo što književni jezik zapravo jest, kad nije bilo nekih spoznaja o jezičnom sustavu, kad se nisu razlikovale stilske razine i stilske vrijednosti.

Zanimljivo je da sve nije isto jer je *avgust* upućen na *august*, *Avganistan* na *Afganistan*, *berza* na *burza*, *Jelisejska palata* na *Elizejska palača* . . .

Kulturi književnoga jezika smeta i to što nije jasan odnos opisa značenja i hrvatskih zamjena, što često nema zamjena ili nema dobrih. Tako s. v. *arpadžik* nema *lučice*, s. v. *ekspandirati* za *ekspander* nema *rastezaljka*, s. v. *fošna* nema *mosnica*, *planka*, s. v. *jezuit* nema *isusovac*, *lornjon* nema *naočnik*, *trpeza* nema *stol*, *tuš* nema *pljuštaljka*.

Za kulturu književnoga jezika nije dobro, a RSR nije potrebno, što se kao značenja ili zamjene ravnopravno navode sve moguće riječi. Tako je uz zamjene za *klamja* navedena i *engija* (a. s. v. *engija* je upućena na *engača*), s. v. *polza* uz *korist* i *hasna*, s. v. *testera* — *pila* i *žaga*, s. v. *žaga* — *pila* i *testera*.

Autor bi trebao više paziti i na svoj jezik. Među kraticama ima *skrać.* (skraćeni-ca) i *krat.* (kratica), upotrebljava samo *skrać.*, a pune riječi *skraćeni-ca* i *kratica* (usp. A-Be-Ha i Ce-ka), a ovakva sinonimna upotreba nije dobra niti je u rječnicima normalna. Tako bi mjesto *isp.* bilo bolje *usp.* (usporedi), *abažur* je »štit na lampi«, a bilo bi bolje da je na svjetiljci, *abadžinica* je »abadžijina radionica ili radnja« pa sad ne znamo što znači *ili*. Mjesto *Augijeve štale* bilo bi bolje *Augijeve staje*, s. v. *Alo-ni* stoji *Španija*, za *kavijar* se kaže da je »usoljena riblja ikra« kao da ima ikre koja nije riblja, s. v. *Ondas* jednu od nagrada »polučila« je G. B., *Viktoria-slapovi* tumače se riječju *vodopad*.

U navođenju imena osoba nema zarez iza prezimena, kako bi trebalo biti da se pokaže da je redosljed preokrenut:

Friedjung Heinrich
Onofrio de la Cava
Pilat Poncije
Torquemada Toma de
Verdi Giuseppe . . .

Ne samo da često nećemo znati što je ime, a što prezime, nego će mnogi pomisliti da odsad treba govoriti i pisati *Pilat Poncije*.

Spomenuo bih i neke očite pogreške. Za slova latinske i hrvatske abecede nespretnom formulacijom kaže se da su to ujedno i slova ćirilске azbuke. Tako se za č kaže »palatalni suglasnik, četvrto slovo latinske abecede i dvadeset osmo ćirilске azbuke«. A ćirilica, kao ni latinska abeceda, nema slova č. Za osobna se imena ne kaže što su. Tako se za riječ *Senija* ne zna je li to muško ili žensko ime, ili je ime planine ili rijeke. Uz *Brigita* nalazimo kraticu *ir.* a kako je u popisu kratica nema, ne znamo znači li to *ironično*, *iranski*, *irski* ili što četvrto.

Bilo bi potrebno govoriti još o mnogim stranama ovoga rječnika, o etimologijama, o naglasku, o odnosu značenja i hrvatskih zamjena, o onom čega nema, o slici koju takav RSR stvara o našem jeziku i dr., ali mislim da ne mogu zalaziti u sve probleme.

Kao zaključak nameću se neki zahtjevi kakav bi RSR trebao biti:

1. rječnik, a ne leksikon ni enciklopedija,
2. rječnik s jasnim kriterijima unošenja stranih riječi,
3. rječnik s jasnom razlikom opisa značenja od naših zamjena,
4. rječnik bez formnlacija *isto i, pored*, svaki put kad nije isto,
5. rječnik u kojem su različite stilske vrijednosti označene potrebnim stilskim kvalifikatorima,
6. rječnik za koji će izdavač znati što izdaje, a korisnici što u njemu mogu naći.

Tako ćemo za manje novaca dobiti manji rječnik u kojem rječničkoga neće biti ništa manje.

Stjepan Babić

PRETISAK KAŠIĆEVE GRAMATIKE

Pretisci starijih vrijednih izdanja nisu danas više novost. Rijetki primjerci ili unikatni pohranjeni u brižljivo čuvanim trezorima knjižnica dolaze na taj način u ruke neusporedivo većem broju čitatelja. Kulturna i književna baština prestaje biti samo izložbeni eksponat.

Novim nazorima i novoj tehnici možemo zahvaliti što se nedavno pojavio pretisak prve hrvatske štampane gramatike *Institutiones linguae illyricae* Bartula Kašića. Bilo bi nam drago da je ponovno izdanje toga Kašićeva gramatičkog djela izrađeno u našoj sredini — poput Vrančićeva i Belostenčeva rječnika, na primjer — ali smo jednako sretni što je Kašićeve *Institutiones* izdao prof. dr. Reinhold Olesch, profesor slavistike iz Kölna.

Pri izradi gramatike mnogo je toga bilo Kašiću zadano: strukturom je svojom trebala odgovarati tadašnjim latinskim gramatikama, a namjenom zadovoljiti potrebe katoličke protureformacije. Tako omeđene okvire trebalo je ispuniti sadržajem koji se s gledišta školovanoga Pažanina, kakav je bio Bartul Kašić, zvao tada *lingua illyrica*. Za njega je to bilo u prvome redu ona ikavica koja je tadašnjom akcentuacijom i tadašnjim oblicima uvelike zbližavala štokavsko i čakavsko narječje. Tom je tipu prilagođivao znakovlje koje na segmentalnoj osi teži monografemskom sustavu (jedino su *ć*, *d*, *lj*, *nj*, *š* bilježeni sa dva znaka), a na supersegmentalnoj trojkom bilježenju po latinskom uzoru: akut (*á*), gravis (*à*) i cirkumfleks (*â*) pored, dakako, geminiranja (*ribba*, *meed*). U deklinaciji imenica, sa sedam padeža u jednini i osam u množini, razlikuje Kašić tri promjene (1. imenice muškog i srednjeg roda, 2. imenice ženskoga roda na *-a*, 3. imenice ženskoga roda na

konsonant) koje se, opet, unutar sebe dijele na jednakosložne i nejednakosložne. Tu je iznesena čitava skala nastavaka, radilo se o alomorfnim situacijama (dat. mn. *golubom-pužem*) ili morfemskim mnogostrukostima (gen. mn. *golubov-goluba-golubi*, instr. mn. *golubimi-golubima-golubi*). Nisu zaobavljene — kao uostalom ni kod drugih dekliniranih riječi — morfonološke promjene tipa *snig-sniže*, *sluga-sluzi* (pored *slugi*). U pridjevsku su deklinaciju smješteni, pored nekih zamjenica (npr. *što* i *ča*), redni i glavni brojevi: *prvi* ali i *jedan*, *jedanadesti* ali i *jedanadeste*, pa zatim samo glavni brojevi kao *dvisti* ili *dvisto*, *petsat* ili *petsto*, *tisuća* itd. S druge pak strane, u poglavlju o zamjenicama nalazimo i odjeljak s deklinacijom likova poput *taj*, *moj*, *tvoj*, *naš* i dr.

Glagolskim je promjenama posvećen najveći dio morfologije. Prema predloženoj je klasifikaciji vidljivo da je Kašić nastojao naći domaći izraz za svaki latinski konjugacijski sklop. Bez obzira na gdje koje natege što ih susrećemo kod takvih ekvivalencija ostaje spoznaja o bogatstvu konjugacijskih oblika, o potvrdi da, na primjer, *bihomo* i *bihote* ili *učahomo* i *učahote* služe za najnormalniju svakodnevnu uporabu, da je završno *-m* u 1. licu jednine prezenta već potpuno ustaljeno (čak se i kod primjera *mogu* nalazi dubleta *možem*), da su oblici *dvigni* (*on*) i *budi* (*on*) za 3. l. jednine imperativa sasvim obični itd.

Završni dio gramatike prikazuje priloge, prijedloge, uzvike i veznike.

Dobili smo tako na punih 190 strana osnovni opis jednog jezičnog idioma koji se Kašiću činio najpogodnijim u protureformacijskom djelovanju. Kad je objavio taj svoj opis u Rimu 1604. godine, bio je svjestan svoga pionirskog posla. Nije ipak mogao znati kojim će pravcem poći jezična standardizacija. A ona je krenula učvršćivanjem upravo onoga sustava što ga danas — čitajući Kašićevu gramatiku — prepoznajemo kao stariju fazu hrvatskoga književnog jezika.

Milan Moguš